m 60
A 70

Výtvarné umění jako součást architektury 60. a 70. let 20. století

WORKSHOP konaný v rámci projektu NAKI II

Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

FAKULTA STAVEBNÍ ČVUT V PRAZE

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ FAKULTA STAVEBNÍ

Projekt „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR“, DG16P02R007, je financován Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity České republiky.

FAKULTA STAVEBNÍ ČVUT V PRAZE

m 60
A 70

Výpravní budovy železničních stanic 2. poloviny 20. století a jejich výtvarná výzdoba

Martin Strakoš
Národní památkový ústav,
Územní odborné pracoviště v Ostravě

Projekt „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR“, DG16P02R007, je financován Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity České republiky.

FAKULTA STAVEBNÍ ČVUT V PRAZE

Vztah výtvarného umění a řešení výpravních budov železničních stanic v průběhu 19. a 20. století

- výpravní budovy nádraží se v prvé fázi výstavby železnic vyznačovaly střídmým tzv. erárním architektonickým pojetím a umělecká výzdoba nebyla jejich součástí
- umělecká výzdoba se stala ve větší míře součástí architektury výpravních budov v průběhu 2. poloviny 19. století, kdy se v i této oblasti projevuje vliv vrcholného a pozdního historismu
- technický i architektonický vývoj během 1. poloviny 20. století a zvláště po roce 1918 vedl k oproštění výpravních budov nádraží a omezení výtvarné výzdoby na symbolické sochařské projevy (okřídlené kolo, alegorické figurální projevy)
- v průběhu 2. poloviny 20. století se v rámci pozdně moderní architektury uplatňuje výtvarné umění u veřejných staveb; především se to týkalo přednádražních prostor a výzdoby odbavovacích hal
- z technik a materiálů se uplatňovalo sgrafito, skleněná, keramická a kamenná mozaika i plastika, artefakty ze skla (vitráže atd.) kamenné, skleněné i kovové reliéfy

Stylová a obsahová stránka uměleckých děl

- v letech 1949 až 1956 převažuje v oficiálních realizacích stylový projev socialistického realismu.
- v obsahové rovině převažovala oslava práce, mládí, rodiny, mateřství a železniční i průmyslové motivy, témata preferovaná oficiálními strukturami.
- na přelomu 50. a 60. let 20. století se k tomu připojují motivy obecně humanistického zaměření – kosmické objevy, příroda, kulturní a přírodní dědictví, technika apod.
- po roce 1956 se postupně prosazuje abstrakce, patrná ve stále výraznější stylizaci realistických motivů a figurativních forem.
- v 60. letech 20. století se uplatňuje ve veřejném prostoru abstraktní výtvarný jazyk tehdejšího neoavantgardního umění

Památková ochrana výpravních budov železničních stanic z 2. poloviny 20. století v současnosti

- jednou z prvních památkově chráněných staveb z uvedeného období se stala výpravní budova železniční stanice Pardubice hl. nádraží
- v současnosti jsou památkově chráněné i výpravní budovy železničních stanic v Chebu nebo v Klatovech
- od roku 2008 řeší odborná složka státní památkové péče (Národní památkový ústav) prosazení památkové ochrany v případě výpravních budov z 2. poloviny 20. století na Ostravsku
- navzdory této snaze se nepodařilo přesvědčit orgány pověřených měst, krajského úřadu Moravskoslezského kraje a ani Ministerstvo kultury ČR, takže dosud nebyla prohlášena za památku ani výpravní budova železniční stanice Ostrava-Vítkovice, ani výpravní budova železniční stanice Havířov
- v současnosti vzniká v rámci projektu NAKI II. publikace o historii a památkovém potenciálu železniční stanice Ostrava-Vítkovice

m 60
A 70

Příklady výpravních budov nádraží z 2. poloviny 20. století a jejich umělecké výzdoby

Realizace podle projektů Josefa Dandy a dalších architektů Státního ústavu dopravního projektování, pracoviště Praha, Hradec Králové a Brno

m 60
A 70

Karel Řepa, Karel Kalvoda, Josef Danda, výpravní budova železniční stanice Pardubice hl. nádraží, 1946-1959, kulturní památka

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy Pardubice hl. nádraží

m 60
A 70

Jaroslav Moravec, mozaika se zvěrokruhem a kosmickými motivy v hale výpravní budovy železniční stanice Pardubice hl. nádraží, 1959

m 60
A 70

Jaroslav Moravec, mozaika se zvěrokruhem a kosmickými motivy (detaily) v hale výpravní budovy železniční stanice Pardubice hl. nádraží, 1959

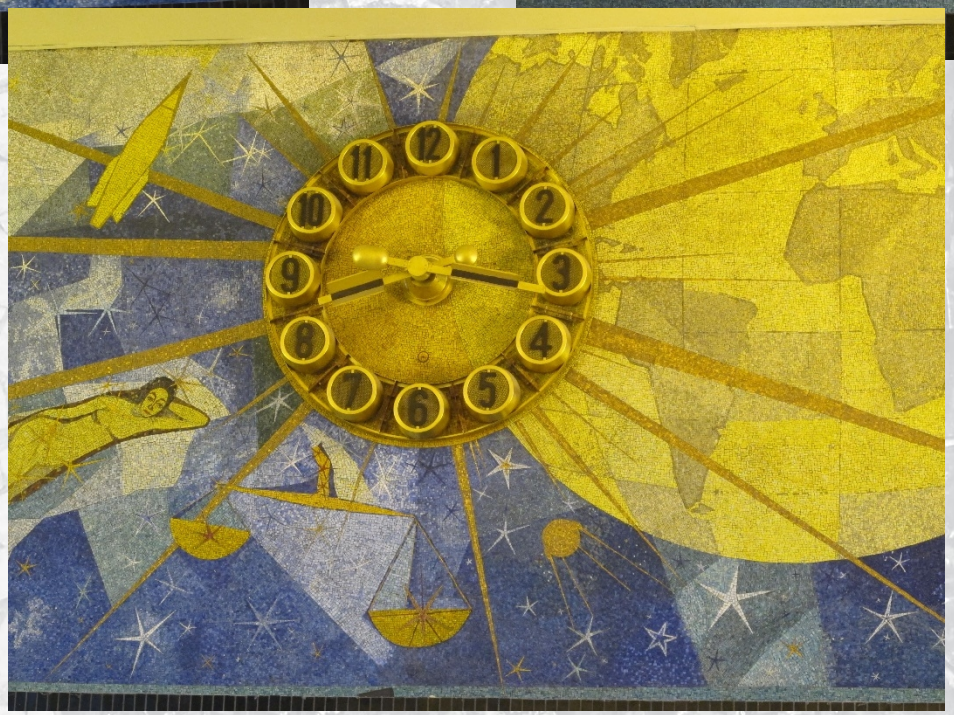

m 60
A 70

Richard Lander, mozaika mapy kulturních a turistických zajímavostí v hale výpravní budovy železniční stanice Pardubice hl. nádraží, 1959

m 60
A 70

Josef Danda, SÚDOP, pracoviště Praha, výpravní budova
železniční stanice Klatovy, 1958-1960, kulturní památka

m 60
A 70

Výpravní budova nádraží v Klatovech, reliéfy v přízemí hlavního průčelí a znak města, 1958

- vpravo J. Choděrová, *Textilní průmysl*
- vlevo D. Vinopalová, *Zemědělství*

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Klatovy s výtvarnou výzdobou

Václav Matas, figurální výzdobný sgrafitový pás z odbavovací haly výpravní budovy nádraží v Klatovech, 1959

m 60
A 70

Realismus v uměleckém výrazu:

Jaroslav Brůha, socha *Prodavačka karafiátů*
Václav Matas, sgrafitový figurální pás (výřez)

m 60
A 70

Josef Danda, SÚDOP, středisko Praha, výpravní budova
železniční stanice Cheb, 1956-1962, kulturní památka

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Cheb

m 60
A 70

Cheb – výpravní budova; výtvarná díla s inklinací ke stylizovanému projevu

Zdeněk Holub: výrazně stylizovaná figurální vitráž nad hlavním vchodem do odbavovací haly nádraží

Jaroslav Moravec: skleněná mozaika s kosmickými motivy

m 60
A 70

Umělecká výzdoba nových výpravních budov železničních stanic na Ostravsku

- přestavba výpravních budov železničních stanic se počala řešit v souvislosti s projektováním a výstavbou tzv. „nových socialistických měst“ – tj. Nové Ostravy, Havířova a Karviné a s tím související celkovou přestavbou Ostravska
- projekty systému železničních stanic v Ostravě a s nimi spojených nových výpravních budov vznikaly ve Státním ústavu dopravního projektování, pracoviště Praha, Hradec Králové a Brno podle Směrného plánu města Ostravy (1955) a Dopravního generelu města Ostravy (1964).
- realizace prováděly podniky Dopravní stavby Olomouc, Vítkovické stavby Ostrava a další v průběhu 60. a 70. let 20. století
- záměr přestavby nádraží Svinov (v letech 1964 až 1993 Ostrava-Poruba, následně Ostrava-Svinov) se neuskutečnil
- Na území města Ostravy vznikly tyto nové výpravní budovy: Ostrava-Kunčice, Ostrava-Vítkovice a Ostrava hlavní nádraží; z dalších to byly výpravní budovy železniční stanice v Havířově nebo Karviná hlavní nádraží
- umělecká díla se vybírala nebo vznikala v součinnosti s architekty ve spolupráci s podnikem Dílo Svazu československých výtvarných umělců

m 60
A 70

Jiří Lyer, SÚDOP, pracoviště Hradec Králové, výpravní budova
železniční stanice Karviná hl. nádraží, 1960-1963, není památkově chráněno

m 60
A 70

Figurální reliéfy z hlavního průčelí výpravní budovy – autoři: Věra Janoušková, Mojmír Preclík, Radko Plachta

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Karviná hl. nádraží

m 60
A 70

Martin Sladký, kamenná mozaika s motivem hornické práce a mládí

m 60
A 70

Josef Danda, spolupráce arch. Krásová, SÚDOP, pracoviště Praha, výpravní budova železniční stanice Ostrava-Kunčice, 1964-1967, není památkově chráněno

m 60
A 70

Josef Hvozdecký, reliéfní mozaika *Vlaková doprava v hutnické výrobě*, kamenná mozaika, 1967-1968, odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Ostrava-Kunčice

m 60
A 70

Josef Danda, SÚDOP, pracoviště Praha, výpravní budova železniční stanice Ostrava-Vítkovice, 1964-1967, od roku 2008 v návrhu za kulturní památku, dosud 3x prohlášeno za kulturní památku a následně zrušeno, řízení dosud nebylo neukončeno

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Ostrava-Vítkovice, uprostřed hodinová věž od malíře a sklářského výtvarníka Vladimíra Kopeckého, příklad abstraktního uměleckého projevu ve výzdobě veřejné budovy

m 60
A 70

Benjamin Hejlek - František Burant, reliéfní pás vypalovaný do drátoskleněných panelů v odbavovací hale výpravní budovy železniční stanice Ostrava-Vítkovice, příklad abstraktního uměleckého projevu ve výzdobě veřejné budovy

m 60
A 70

Benjamin Hejlek, skleněné dekorativní výplně v hlavním průčelí, původně šest tabulí, na snímku z roku 2012 dvě tabule a nyní zachovaná pouze jedna (vlevo), 1967

m 60
A 70

Josef Hrejsemnou, Stavoprojekt Ostrava, výpravní budova železniční stanice Havířov, 1964-1969, navrženo za kulturní památku v roce 2011, ministerstvem kultury za kulturní památku neprohlášeno

m 60
A 70

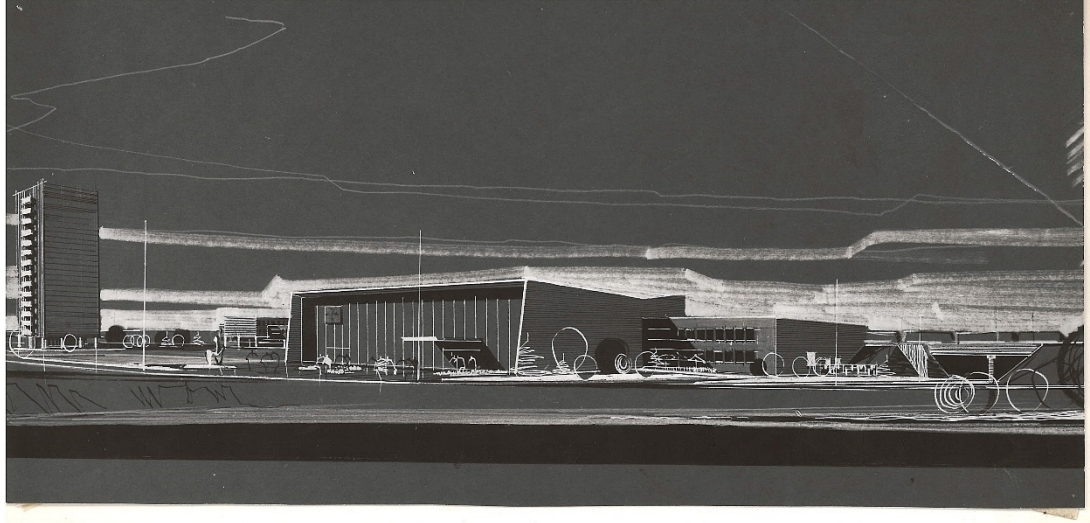

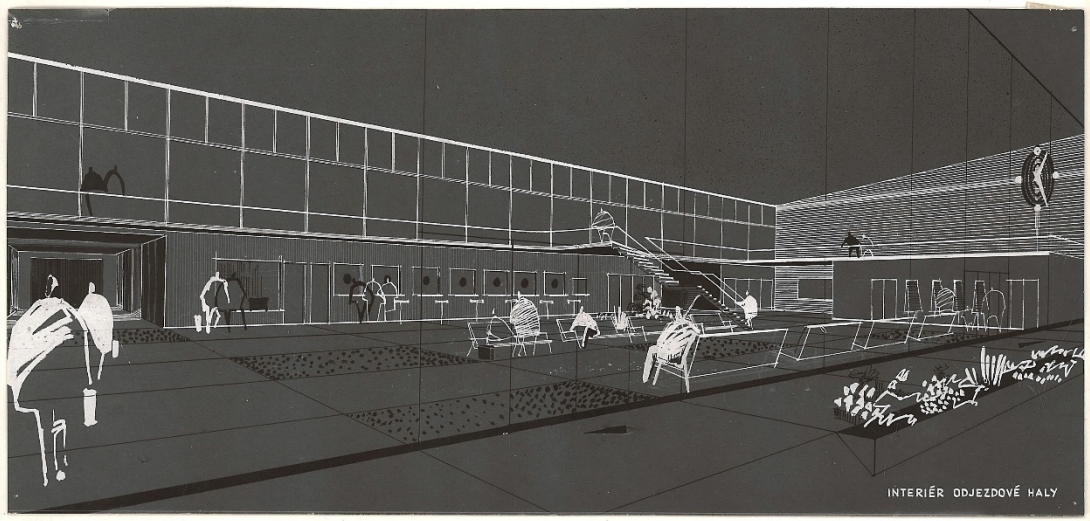

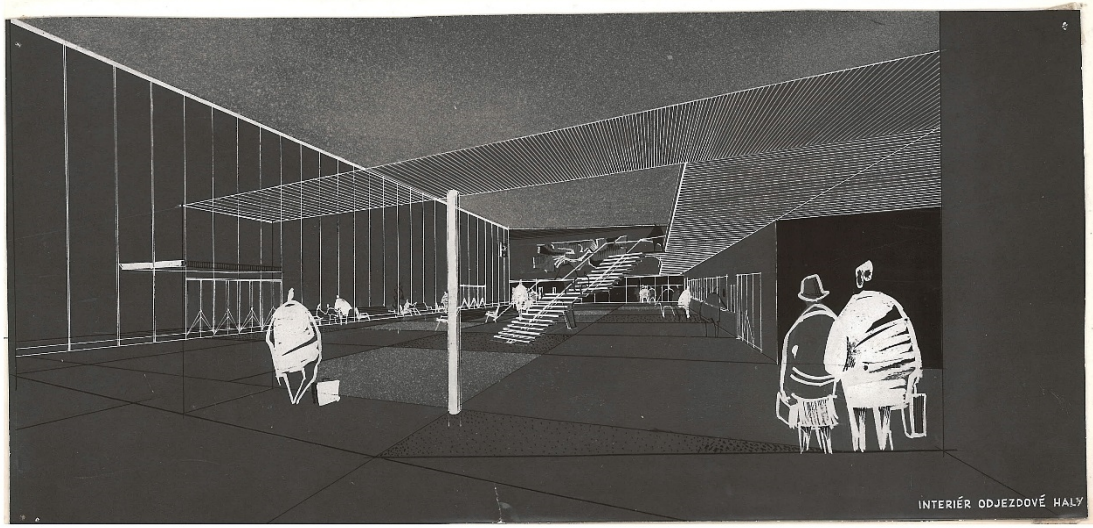

Josef Hrejsemnou, Stavoprojekt Ostrava, reprodukce návrhu řešení výpravní budovy a interiérové haly železniční stanice, polovina 60. let 20. století

m 60
A 70

Josef Hrejsemnou, odbavovací hala výpravní budovy železniční stanice Havířov, 1964-1969, se skleněnou mozaikou podle návrhu Vladimíra Kopeckého

m 60
A 70

Návrh Vladimír Kopecký, realizace Ústředí uměleckých řemesel v Praze (František Tesař), skleněná mozaika s motivem holubice míru v odbavovací hale výpravní budovy železniční stanice Havířov, 1962-1969

m 60
A 70

Inspirace ve volbě motivu – Pablo Picasso, Holubice; vpravo dole výřez z havířovské mozaiky podle návrhu Vladimíra Kopeckého

Václav Uruba, železobetonová socha *Směrník* (1969) v umístění před výpravní budovou železniční stanice Havířov, stav v r. 2011

Výjimečný případ záchrany a transferu uměleckého díla z 2. poloviny 20. století:

V březnu 2014 byla socha Směrník z přednádraží na základě tlaku města Havířova odstraněna. Zachránil ji transfer zajištěný ze strany občanské společnosti. Po dohodě mezi zachránci a NPÚ a zrestaurování díla, provedené Tomášem Skalíkem, se sochu podařilo umístit v červenci 2015 před sídlo ostravského pracoviště Národního památkového ústavu.

m 60
A 70

Nové místění sochy *Směrník* od července 2015, ul. Odboje, Ostrava

m 60
A 70

Vlasta Douša – Lubor Lacina, SÚDOP, pracoviště Brno, výpravní budova železniční stanice Ostrava hlavní nádraží, kašna s plastikou od Sylvy Lacinové a vitráže v hl. průčelí od Oldřicha Vašici, 1966-1974, není památkově chráněno

m 60
A 70

Rekonstrukce předprostoru výpravní budovy Ostrava hlavní nádraží podle projektu arch. Davida Kotka a kolektivu, Projektstudio (Ostrava), 2009

V rámci rekonstrukce nechal investor (České dráhy, a. s.) odstranit výtvarná díla – vitráž v hl. průčelí a kašnu v přednádraží, nahoře stav před a dole po rekonstrukci

m 60
A 70

Odbavovací hala výpravní budovy Ostrava hlavní nádraží, 1966-1974. V současné době se uskutečňují nevhodné dílčí stavební zásahy v interiéru (např. vestavba výtahu do převýšeného prostoru haly).

m 60
A 70

Zdroje dokumentace a obrazového materiálu:

- Archiv města Ostravy, fond MěNV Ostrava
- Národní archiv v Praze, fond Český fond výtvarných umělců – Dílo, fond Josef Danda
- České dráhy, a. s., GŘ – Odbor 04, detašované pracoviště v Července, fond Polanecká spojka
- Spisovny Správy železniční dopravní cesty, pracoviště Olomouc a Ostrava, fondy příslušných staveb
- Státní okresní archiv v Karviné, fond Josef Hrejsemnou
- Reprodukce děl Pabla Picassa Holubice – viz internet
- Fotografie Roman Polášek a Martin Strakoš

m 60
A 70

m 60
A 70

Děkuji za pozornost

Projekt „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR“, DG16P02R007, je financován Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity České republiky.

FAKULTA STAVEBNÍ ČVUT V PRAZE